

«ІННОВАЦІЙНИЙ БУМ» У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Л. В. Зіневич (Чернігівський національний технологічний університет),
В. В. Красавіна (Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка)

Динаміка словникового складу мови зумовлюється переважно екстралінгвістичними чинниками – суспільно-політичними зрушеннями, науковими відкриттями, технічним прогресом тощо. Кожна знакова епоха залишає по собі своєрідний словник мовних артефактів, або слів-свідків і фразеологічних виразів, за якими вона й стає впізнаваною. *Велика руїна, Запорозька Січ, Гайдамаччина, Революція Гідності, Небесна сотня; фразеологізми «від Богдана до Івана не було гетьмана», «разом нас багато-нас не подолати»* – є яскравими прикладами слів і словосполучень, що стали маркерами певної історичної доби України і безпосередньо пов'язані з національно-культурним компонентом їх лексичного значення.

Водночас мова не тільки «обслуговує» потреби часу, а й впливає на формування світогляду, національної свідомості, а самі новотвори через їх високий оцінний потенціал дають можливість простежити цей процес у дії. І.Помаранцев зазначає: «Язык кристаллизирует национальное самосознание. Без него национальная память безмолвствует. Люди, страдающие болезнью Альцгеймера, утрачивают дар речи. Но этой болезнью могут страдать целые народы» [2].

Із здобуттям незалежності Україна потроху почала оговтуватися від цієї хвороби, а значні суспільно-політичні зрушення зумовили інноваційні процеси в сучасній українській мові, викликали так звані «неологічний бум». За спостереженнями вітчизняних лінгвістів активний словник української мови за останні десятиліття змінився на 25 %, а мовна практика засвідчила виняткову неогенність. «Неологічний бум», на думку Т. Печончик, спричинений психологічним неприйняттям забюрократизованої мови недавнього тоталітарного минулого, яка в лінгвістиці дістала назву *langue de bois* («дерев'яна», або «дубова мова»), новомова, або новояз. Отож-бо і з'явилося природне прагнення виробити нові засоби вираження та форми образності [1].

Виокремимо найбільш характерні тенденції інноваційних процесів, що властиві сучасному українському суспільно-політичному дискурсу. «У контексті сучасної мовної практики дискурс стає не лише певним мовно-комунікативним середовищем, у якому реалізуються процеси мовленнєвої діяльності та створюються тексти, а й чинником, що впливає на характер функціонування лексичних і синтаксичних одиниць та стимулює певні інноваційні механізми в семантиці, синтаксисі та прагматиці, які можуть набувати у певній мові системного характеру» [3, с. 149].

Одним із найважливіших суспільних явищ періоду Незалежності, що відобразилося в мові, стало так зване відряднення, десакралізація радянських ідеологем та їх пасивізація. Радянські ідеологи з мовного ядра перемістилися на «околиці» зі зникненням понять і явищ, які вони позначали: *комсомолец, п'ятирічка, комсорг, ВЛКСМ, лєнінець*; ті, що залишилися в активному вжитку, набули іронічного чи навіть саркастично-глузливого стилістичного забарвлення: звертання *«товариш», «товариші»; комуняки, совок, лєнінопад, «п'ятирічку за три роки» тощо*. Відрядненню підлягає і лексика донедавна периферійна, яка називала реалії «буржуазного суспільства», у словниках вона фіксувалася із приміткою «у капіталістичних країнах»: *страйк, мафія, корупція, фермер* тощо. Також простежується повернення лексики, пов'язаної із табуйованими в радянські часи темами: *геноцид, лінгвоцид, голодомор, петлюрівська інтелігенція* тощо. Закон про декомунізацію сприяв поверненню історичних назв міст і сіл (*Щорс – Сновськ, Артємівськ – Бахмут та ін.*), площі, вулиці, проспекти із *«Радянський», «Комуністичний», «Червоноармійський»* перетворилися на *«Героїв Небесної Сотні», «ім. Кіборгів», Нігояна, Жизневського тощо*.

Ще одним характерним явищем лексичних зрушень є повернення до власних джерел, тобто питомої лексики, та реалізація словотвірного потенціалу мови на національній основі. Найбільш динамічно цей процес відбувається в суспільно-політичній лексиці: *грумада, спільнота, державність, самостійництво, благодійництво, добротинність, соборність*. Великий пласт питомої лексики актуалізувався у назвах нових політсил, рухів, громадських організацій, добровольчих батальйонів: *«Соборність», «Свобода», «Самопоміч», «Опір», «Злука», «Відродження», «Воля», «Січ*. Помітною стала активізація слів, які раніше були на мовній периферії і фіксувалися у словниках із приміткою «архаїзм», «історизм», «рідковживане»: *гривня, скарбниця, речник, віче, спілка, мапа* тощо. Прикладом так званої «націоналістичної» лексики, вилученої в процесі ідеологічно зумовленого «російсько-українського зближення мов», а нині реактивованої, є такі лексеми, як *примірник (екземпляр), іспит (екзамен), світлина (фотографія), містяни (горожане), відпочивальники (відпочиваючі), лєтовиче (аеродром), сиротинець (дитбудинок)*. Повернулися у мовлення етикетні форми: звертання *пані, пане, панове; перепрошую, прошу*. Значного поширення в загальнонаціональній мовній практиці також набули галицизми, що з історичних причин (бездержавності і вимушеного роз'єднання західного і східного регіонів України) вважалися діалектними, напр.: *кава, кав'ярня, файний, зимно, хідник*, поширилася форма вітання *«як ся маєш?»*. Міксуванню діалектних форм сприяють фірмоніми, в яких зберігається власний місцевий колорит: *«Кринка», «Колиба», «Смаколики», «Криївка», «Батяри», «Цукерня», «Львівські плячки» тощо*.

Розширення сфер слововжитку української мови стимулювало термінотворення на питоному ґрунті: *лікознавець* (фармаколог), *солодиця* (цукровий діабет), *навіювання* (гіпноз), *радіомовник*, *чужизми* (*запозичення*). Зазначимо, що в багатьох європейських культурах процеси очищення мов від чужорідних елементів є вже усталеною традицією, неминучим етапом їх становлення і зміцнення, своєрідною формою боротьби народу за політичну і культурну незалежність. В Україні для протистояння англізації та русифікації активізувалися пуристичні громадські рухи (сайти «Чиста мова», «СловОпис», «Slovotvir»), що пропагують українське словотворення на питомій основі, напр.: *маркер* - *мітник*, *диспутанти* - *сперечальники*, *кукіс* - *реп'яшок*, *селфі* - *самчик та ін.*

Демократизація суспільства на мовно-дискурсивному рівні проявилася в тенденціях розмивання стилістичних норм, спрощення. З одного боку, це сприяло своєрідному олюдненню, інтимізації інформаційного простору (прощання на ТВ: «*Кохаймося, бо ми того варті!*», «*Будьмо!*»); гендерному вирівнюванню в мові, що відобразилося на мовотворчості через активізацію номенів на позначення жінок (*прем'єрка*, *депутатка*, *волонтерка*, *лідерка*, *очільниця*, *свободівка*, які функціонують не лише в розмовному мовленні, а й публіцистичному мововжитку); стимулюванню пошуків нової образності, що задається несподіваною сполучваністю дуже далеких за сферами вжитку слів, метафоризацією мовлення: *політичний неліквід*, *лінгвошизофренія*, *бульдозерна коаліція*, *мертвонароджена державність*, *гібридна війна з негібридними жертвами*. З іншого боку, публічне мовлення стало більш відкритим для розмовно-зниженої лексики, жаргонізації, а подеколи й арготизації: *вбухали гроші*, *злили Україну*, *зливна кандидатура*, *синяки* (*біло-сині політсили*) тощо.

Бурхливі події викликають відповідну реакцію в суспільстві, що, безперечно, активізує народну словотворчість та фразеологію в ключі оцінної національно-культурної традиції: *Верховна Зрада* (зам. *Рада*), *кнопкодави* (*депутати*), *тушки*, *режим Януческу*, *гречкосії* (*неосимантизм: ті, хто задобрюють виборця роздачею гречаної крупи та ін. продуктів*). Такі слова й вирази мають високий емоційно-експресивний заряд і виявляють вищу словотвірну активність, напр.: *тушка*, *тушкування*, *тушковізм*, *тушкотворці*, *тушконуться*. Цим пояснюється й висока активність у суспільному узусному вживанні пейоративної лексики: *депутушки*, *беркутня*, *ватники*, *вишиватники*, *сепари*, *колоради*, *лугандони*, *донбасюки*, *кримнашисти*. Треба зазначити, що в таких новотворах проявилася суспільна проблема радикалізації. Одні й ті ж номени мають протилежну конотацію залежно від ідеологічно-світоглядних переконань. Напр., для одних *свідомий*, *патріот*, *прихильник незалежності* – слова патетичні, високого емоційно-експресивного заряду, для інших «свідоміти», «укропатріоти», «незалежні» – це образа. Зазначимо, що великого значення в процесі мовотворчості набувають соціальні мережі: творення дискурсу через загальну включеність соціуму в інформаційне поле відбувається так би мовити онлайн: якийсь яскравий пост, вірш, фраза перепощуються багато разів і стають популярними уже без згадки автора. Таким чином народилося чимало слів і виразів, напр.: *укри*, *укропи*, *Кіборги* (неосемантизм із значенням «захисники донецького аеропорту»), *Небесна сотня*.

Отже, аналіз сучасного українського суспільно-політичного дискурсу, засвідчив суттєві інноваційні процеси: декомунізацію, відродження питомої лексики, поповнення номінаційного корпусу мови, активізацію мовностилістичних потенцій української мови, що, безумовно, є особливо важливим з огляду на її функціонування в статусі державної мови незалежної України.

1. Печончик Т. У «кравчучки», «тітушка» і «кнопкодавів» є чималі шанси потрапити до академічних словників //Тиждень, 2013. – № 43. Інтернет-ресурс. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Culture/91716>

2. І Помаранцев. В захисту неродного язика. Інтернет-ресурс. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org/content/blog/2325768.html>

3. Радієвська Т.В. Дискурсивні аспекти динаміки української мови в контексті активних мовних процесів у слов'янському світі// Мовознавство, 2013. – №2-3, С.149–162.